

Τα Καφενεία των Ιωαννίνων

Χώροι Μνήμης Ανταλλαγής & Πολιτισμικής Ταυτότητας

Συγγραφή Κειμένου, Έρευνα: Μαρία Μαχαίρα
Εικονογράφηση: Βιολέττα Διαμαντή

Τα Καφενεία των Ιωαννίνων

Χώροι
Μνήμης
Ανταλλαγής &
Πολιτισμικής Ταυτότητας

Συγγραφή: Μαρία Μαχαίρα

Εικονογράφηση: Βιολέττα Διαμαντή

Ανθρωπολογική Έρευνα: Κωνσταντίνος Μάντζος

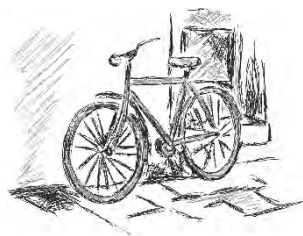
Καφενεία χαρακτηρισμένα αριστερά,
καφενεία για τους δεξιούς, καφενεία για
τους εργάτες, για τους Ολυμπιακούς, για
τους Παναθηναϊκούς, καφενεία για τους
πότες, για τους στρατιώτες, για τους
φοιτητές, για τους μερακλήδες, για τους
χαρτοπαίχτες, για τους μπαταχτσήδες.
Καφενεία για πολιτικούς, για αριστοκράτες,
για μαχαιροβγάλτες, για νταβατζήδες, για
καλλιτέχνες και για μουσικούς.

1956

Ο Νίκος μεγάλωσε στο χωριό. Στο καφενείο έμπαινε μονάχα όταν η μάνα του τον έστελνε να φωνάξει τον πάτερα του. Καφέδες, τσιγάρα, τάβλι, χαρτιά, φωνές, τσακωμοί, μπόλικο τσίπουρο, γέλια και πειράγματα. Αυτός ήταν ο κόσμος των αντρών και του Νίκου του φαινόταν μυστηριώδης και μαγικός. Οι γυναίκες και τα παιδιά δεν χωρούσαν σε αυτόν τον κόσμο.

Γι' αυτό τα καλοκαίρια, όταν έπαιζε μπάλα στην αλάνα δίπλα από τον καφενέ με την

άλλη πιτσιρικάριά του χωριού, κοίταζε αυτόν τον κόσμο, τον χάζευε και τον παρατηρούσε. Εδώ οι άντρες

είχαν τους δικούς τους νόμους, τους δικούς τους κανόνες. Τη μια μέρα τσακώνονταν και την άλλη πίνανε τσίπουρο παρέα και αστειεύονταν. Τη μια μέρα έκλειναν και κανονίζανε δουλειές, την άλλη αρπάζονταν για τα πολιτικά.

Όποιος ήθελε να μάθει κάτι, στο καφενείο ρωτούσε και όποιος χρειαζόταν βοήθεια, πάλι στο καφενείο την ζητούσε. Στον καφενέ κορδώνονταν για την εξυπνάδα τους και τη δύναμή τους. Στον καφενέ περηφανεύονταν και για τα κατορθώματά τους. Στις χαρές τους κερνούσαν τσίπουρο όλο τον καφενέ, αλλά και στις λύπες

τους εκεί
έβρισκαν
παρηγοριά.

Ο Νίκος ανυπομονούσε να μεγαλώσει για να μπορεί και εκείνος να κάτσει μαζί τους και να μνηθεί σε αυτή τη δική τους μικρή

κοινωνία. Όταν θα μπορώ να πιώ τσίπουρο μαζί τους, σκέφτονταν, «τότε θα είμαι κι εγώ άντρας».

Με τον κυρ-Κώστα, τον γείτονα, γελούσε. Τον έβλεπε τα καλοκαίρια που παράγγελλε στο καφενείο τον καφέ του, πολλά βαρύ και όχι με ύφος σοβαρό και δεν σήκωνε πολλά-πολλά.

Αλλά ο Νίκος, όπως και όλο το χωριό, ήξερε πως η γυναίκα του, η Μαριγώ, όταν πήγαινε σπίτι, τον είχε σήκω, κάτσε, κάτσε, σήκω. Όλο του φώναζε και όλο τον διέταζε. Ακουγόταν από τις ανοιχτές πόρτες και τα ανοιχτά παράθυρα οι φωνές. Όμως, στο καφενείο όλοι κάνανε πως δεν το ήξεραν. Κορδώνονταν που λέτε, ο κυρ-Κώστας στο καφενείο, αλλά στο σπίτι του σούζα. Γελούσαν οι άλλοι όταν εκείνος έφευγε. «Η Μαριγώ του έβαλε τα δυο ποδάρια σε ένα παπούτσι», έλεγαν, «με την παντόφλα στην πόρτα τον περιμένει».

Αμ κι ο κυρ-Θανάσης, άμα καθόταν κάτω και ξεκίναγε το τσίπουρο, δεν σταματούσε. Τρεκλίζοντας έφευγε από το καφενείο. Μέθυσος ήταν μα δεν τον λογάριαζαν για τέτοιοι. Και κανένας δεν τον κακολογούσε. Κανένας δεν τον γελούσε.

Γιατί ήξεραν πως ο πόνος του και το φορτίο που έσερνε ήταν αβάσταχτο.

«Θανάση, φεύγα για το σπίτι», του έλεγαν όταν το παράκανε.

Καμιά φορά τους άκουγε κι έφευγε, άλλες φορές όμως αρνιόταν κι έμενε εκεί στην καρέκλα του,

ασάλευτος και

χαμένος. Τότε

έρχονταν η

γυναίκα του

να τον μαζέψει. Στεκόταν έξω από το τζάμι και περίμενε.

Γιατί εκείνα τα χρόνια, είπαμε, γυναίκα στο καφενείο δεν έμπαινε. Έμπαινε μονάχα αν

ήταν η γυναίκα του καφετζή. Μονάχα για να μαγειρέψει, να πλύνει και να καθαρίσει. Στεκόταν πάντα πίσω από τον πάγκο και πάντα με τα μάτια χαμηλά. Να ακούει, να βλέπει, να δουλεύει και να μην μιλά.

Μεγάλη ντροπή ήταν που λέτε, να έρθει η γυναίκα σου να σε μαζέψει από το καφεενείο. Μα όταν την έβλεπαν να στέκει απ' έξω οι

άλλοι του έλεγαν, «άντε, Θανάση, σήκω, ήρθε η ώρα». Και τότε εκείνος έβγαινε και την ακολουθούσε. Εκείνη μπροστά κι αυτός από πίσω, να βρίζει και να τρεκλίζει. Μα ο καημένος δεν έβριζε εκείνη. Με τον Θεό τα έβαζε, που του είχε πάρει τόσο γρήγορα το παλικάρι του.

Και οι άλλοι στον καφενέ, όταν εκείνος έφευγε, κούναγαν το κεφάλι τους και

έλεγαν, «είναι να μην σε βρει τέτοιο κακό, άμα σε βρει...άστα».

Αυτό ήταν το καφενείο. Ζωντανό κομμάτι της αντρικής ζωής· να παρηγορεί, να βοηθά, να αξιώνει και να απαξιώνει, να υποστηρίζει, να αποδέχεται και να απορρίπτει.

Ο Νίκος είχε μεγάλη χαρά και ανυπομονησία. Αύριο θα κατέβαινε με τον πατέρα του στην πόλη. Ο πατέρας του θα τον έπαιρνε μαζί του για να τον βοηθήσει. Είχε ξαναπάει στα Γιάννενα με τους ανταρτόπληκτους. Είχε μείνει τότε σχεδόν ένα χρόνο, αλλά ήταν μικρό παιδάκι και δεν τα θυμόταν καλά. Το μόνο που θυμόταν ήταν που έμενε μέσα σε μια σκηνή, στο κρύο κι ολόγυρα είχε λάσπες. Θα τα έβλεπε λοιπόν τα Γιάννενα ξανά. Αλλά τώρα ήταν σχεδόν δεκάξι χρονών, μικρό αντράκι δηλαδή, ε, κι αλλιώς θα τα καταλάβαινε. Άσε που ήθελε να δει και τα

καφεενεία. Μεγάλη περιέργεια είχε πώς θα είναι τα καφεενεία της πόλης. Θα ήταν άραγε αλλιώτικα από του χωριού;

Είχαν να κατεβάσουν μια βαρέλα τυρί, το είχαν για πούλημα. Είχαν και δυο τσανάκια γιαούρτι για τον μπάρμπα του, τον Γιώργο. Θα αγόραζαν και ένα καινούριο βαρέλι για το τυρί, γιατί τα ζωντανά όλο κάνανε γάλα και όλο το πήζαν, αλλά τους έλειπαν οι βαρέλες.

Αχάραγα φόρτωσαν το μουλάρι. Αχάραγα ξεκίνησαν. Ήθελαν ώρες δρόμο για να φτάσουν απ' το Καλέτζι στα Γιάννενα. Τα πόδια του Νίκου έβγαλαν φουσκάλες, αλλά η χαρά του που θα έβλεπε την πόλη ήταν τέτοια που δεν τους έδινε σημασία. Σαν πέρασαν και το Λοζέτσι, ο Νίκος αντίκρισε τη λίμνη. Αντίκρισε και τα Γιάννενα.

«Μωρέ, μικρή είναι τούτη η πόλη», σκέφτηκε. «Μονάχα τούτη είναι; Εγώ την

είχα στο νου μου μεγάλη και τρανή». «Άντε, γιε μου, φτάνουμε», είπε ο πατέρας. Πέρασαν την Κατσικά, πέρασαν και την Ανατολή. Κάτι χαμόσπιτα ήτανε τότες εδώ κι εκεί.

«Εδώ, παιδί μου, βρήκαν πατρίδα οι πρόσφυγες από την Μικρασία», του είπε ο πατέρας και συνέχισαν. Περπάτησαν πέρα, πέρα, στο πλάι από το στρατόπεδο του Ακράιου.

«Φτάσαμε στον Φόρο», του είπε ο πατέρας. Τότε τράβηξε το σχοινί από το σακούλι που είχε δεμένο στον κόρφο του και έβγαλε κάτι παράδες.

«Τι τους θέλουμε τους παράδες, πατέρα;» ρώτησε ο Νίκος.

«Αμ, παιδί μου, όποιος έρχεται στην πόλη και έχει κοντά τουπραμάτειες και εμπορεύματα, για να μπει πληρώνει τον φόρο του στο κράτος». Σαν ο πατέρας του πλήρωσε δύο δραχμές στον υπάλληλο,

αυτός κατέγραψε το μουλάρι, τη βαρέλα με το τυρί και τα γιαούρτια και έπειτα πήραν τον δρόμο όλο ίσια.

Από εδώ ξεκίναγαν τα Γιάννενα. «Τούτος ο δρόμος παιδί μου, όλο ίσια θα μας βγάλει στο Τζαμί στην Καλούτσιανη. Εκεί είναι κι ο καφενές του μπάρμπας σου». Ο δρόμος ήταν χωματίνος, γεμάτος λάσπες

και κοπριές από τα μουλάρια που πηγαινοέφερναν τιςπραμάτειες.

Δεξιά κι αριστερά είχε ένα σωρό μαγαζιά: μπακάλικα, σιδεράδικα, ραφτάδικα, ποδηλατάδικα, φούρνους, ζαχαροπλαστεία, μαγεριά και καφενεία. Κόσμος πήγαινε κι ερχόταν.

Ο Νίκος χάζευε, κοιτούσε και παρατηρούσε. Τα μάτια του γυρνούσαν γύρω-γύρω στους παράδρομους και στα στενά και όλο και έβλεπε κι από ένα καφενείο.

— «Αυτό είναι του μπάρμπα;» ρώταγε.

— «Όχι», του έλεγε ο πατέρας. «Παρακάτω. Εδώ είναι το καφενείο του Κανερνή. Εδώ έρχονται οι Γιαννιώτες. Εδώ αράζουν οι τσαμπάσηδες.

Τούτοι είναι μεγαλοπιασμένοι, πουλάνε άλογα στην Ιταλία». Ένα στενό παρακάτω, να σου κι άλλα δύο καφενεία.

— «Εμείς, πατέρα, γιατί δεν σταματάμε εδώ να πιούμε ένα νερό να ξεδιψάσουμε;» ρώτησε ο Νίκος.

— «Τι λες, ορέ ζουλάπι; Κάθε χωριάτης στη μεριά του. Δεν ανακατωνόμαστε μήτε με τους Γιαννιώτες, μήτε με κόσμο από άλλα χωριά. Εμείς θα σταθούμε στο καφενείο που πάνε οι χωριανοί μας, εκείθε που τους ξέρουμε όλους».

— «Κι οι Γιαννιώτες σε ποιο καφενείο στέκονται;» ρώτησε ο Νίκος.

— «Να, σε αυτά τα δυο τα καφενεία που περάσαμε, Γιαννιώτες έρχονται. Αυτά είναι τα δικά τους καφενεία. Ξέρεις ορέ πώς μας λένε αυτοί;

Ντατσκαναρέους μας φωνάζουν και στα καφενεία τους δεν μας θέλουν. Αλλά ούτε κι εμείς τους θέλουμε. Γιατί μας κοιτάνε αφ' υψηλού. Άιντε προχώρα τώρα, κοντεύουμε». Σαν προχώρησαν λίγο παρακάτω, να σου κι άλλο ένα καφενείο.

— «Μήπως πατέρα είναι τούτο;»

— «Όχι», του είπε πάλι. «Αυτό είναι του Κωστούλα. Σε αυτό έρχονται οι Μιχαλιτσιώτες».

Σχεδόν τριάντα καφενεία πέρασαν και το κάθε ένα ήταν για άλλο χωριό.

Πέρασαν το χάνι του Χολέβα που ήταν μεγάλο και τρανό και παραδίπλα να και το χάνι του Ντανάκα.

— «Άιντε, εδώ θα την βγάλουμε απόψε». Πιάσανε ένα δωμάτιο, άφησαν το μουλάρι στο χάνι κι έφυγαν.

— «Άντε, πάμε στο καφενείο του μπάρμπα σου τώρα. Όλα θα τα κάνουμε με τη σειρά τους».

Στην γωνία απέναντι από το Τζαμί ήταν το καφενείο του Λύτρα.

— «Αυτό είναι του μπάρμπα πατέρα;» ρώτησε ο Νίκος.

— «Ούτε τούτο είναι παιδί μου. Εδώ συχνάζουν οι άνθρωποι από την Πράμαντα, την Άγναντα και τους Κτιστάδες».

Κάτω από το Τζαμί, να σου κι άλλο καφενείο. Ούτε και τούτο ήταν του μπάρμπα του. Αυτό ήταν το Μικρό Ζάππειο. Όμορφο, μικρό και καλοβαλμένο, μοστράριζε με τα τραπεζάκια του στο δρόμο. Μοσχοβολούσε ο καφές που μόλις είχε σερβίρει ο καφετζής.

Επιτέλους κάποια στιγμή έφτασαν στο καφενείο του μπάρμπα.

Ο Νίκος σάστισε. Στο καφενείο ήταν όλοι όσοι παλιά ζούσαν στο χωριό τους.

Σχεδόν όλοι όσοι είχαν φύγει από το χωριό και το είχαν αφήσει έρημο, ήταν τώρα εδώ. Ότι θα τους έβλεπε με τη μία, όλους μαζεμένους στο καφενείο στην πόλη, δεν το είχε στο νου του.

— «Κάτσε», του είπε ο πατέρας του κι ύστερα τράβηξε παρά μέσα.

— «Γιώργο, ω Γιώργο!» φώναξε.

Εκείνη την ώρα ο μπάρμπαρς του ήταν πίσω από το τεζάκι, είχε το μπρίκι στη φωτιά και έφτιαχνε καφέ, πολλά βαρύ και όχι, για τον Κουτσοχρήστο.

Όταν ο μπάρμπαρς του σέρβιρε τον καφέ στον Κουτσοχρήστο, ο πατέρας του Νίκου φώναξε για να τον πειράξει:

— «Ορέ, Κουτσοχρήστο, πάντα μερακλής! Δεν τον άλλαξες τον καφέ; Ακόμη τον πίνεις όπως και στο χωριό; Δεν έγινες πρωτευουσιάνος;

— «Αλλάζει ορέ πατριώτη τέτοια συνήθεια;»
είπε εκείνος και γέλασαν κι οι δυο μαζί.

Μετά ο πατέρας του Νίκου αγκαλιάστηκε και φιλήθηκε με τον μπάρμπα του, τράβηξε ξανά έξω από τον κόρφο του το σχοινί με το σακούλι, του έδωσε κάτι παράδες κι έπειτα έδωσαν τα χέρια. «Δουλειές κανονίζουν αυτοί», σκέφτηκε ο Νίκος.

Έπειτα ο πατέρας του ήρθε κι έκατσε σε μια καρέκλα δίπλα του κι ο μπάρμπα έφερε δυο κίκια, τα άφησε πάνω στο τραπέζι, έφερε και την μπουκάλα με το ρακοβύζι και τα γέμισε με τσίπουρο.

— «Άντε», του είπε ο μπάρμπα, «πιες! Από σήμερα είσαι άντρας».

Τσούγκρισαν τα ποτήρια, γεια μας είπαν κι αμέσως μετά ο πατέρας του, του είπε: «Να θυμάσαι όμως πάντα Νίκο, οι αληθινοί άντρες πίνουν αλλά δεν μεθούν. Να το πίνεις γιέ μου το τσίπουρο, να μη σε πίνει».

Κι έτσι ο Νίκος ήπие το πρώτο του ρακί. Κι από εκείνη τη στιγμή λογίζονταν για άντρας.

Του έκαψε το λαρύγγι, αλλά το ξινό τουρσί που είχε φέρει για μεζέ σε ένα μικρό πιατάκι ο μπάρμπας του, του γλύκανε την κάψα.

Έπειτα κοίταξε τους άλλους που ήταν μέσα στο καφενείο. Έπιναν το ρακί και το κατέβαζαν με μιας. Εκείνοι το είχαν συνηθισμένο.

Κόσμος έμπαινε και έβγαινε στο καφενείο, μιλούσαν, κάπνιζαν, φώναζαν. Το φλέγον ζήτημα της ημέρας ήταν ο Γιώργοδήμος. Όλοι γι' αυτό μιλούσαν, που έπεσε από τη μάντρα που έχτιζε και σκοτώθηκε κι άφησε την κυρά Λίτσα, την γυναίκα του, χήρα να μεγαλώσει τέσσερα παιδιά.

Ο μπάρμπας του σταματημό δεν είχε. Σβέλτος καφετζής ήτανε, πήγαινε κι ερχόταν, έφτιαχνε καφέδες, γέμιζε τα ρακοπότηρα, ρωτούσε, απαντούσε και αστειευόταν. Κάπου-κάπου έσφυζε κι

εκείνος από κανένα ρακί κι έπειτα έκρυβε το κίκι στην τσέπη από την ποδιά του.

Αλλά κι ο κόσμος σταματημό δεν είχε, έμπαινε, άφηνε τα ψώνια του, έφευγε,

πήγαινε να κάνει καμιά δουλειά, ξαναγυρνούσε. Ο μπάρμπα τους φύλαγε τα πράγματα, τα έβαζε στην άκρη, τα έδινε και τα έπαιρνε. Άλλος

άφηνε σακούλα, άλλος φάκελο και άλλος μήνυμα.

Το είχε απορία ο Νίκος

— «Βρε πατέρα, όλοι τους εδώ στα Γιάννενα κάθονται; Κανένας δεν δουλεύει; Όλοι τους χασομέρηδες είναι;»

— «Όλοι τους για δουλειά περιμένουν εδώ παιδί μου», του είπε ο πατέρας του. «Γραφείο ευρέσεως εργασίας είναι το

καφενείο. Τι νόμιζες; Οι συχωριανοί μας, όταν άφησαν το χωριό κι ήρθαν στα Γιάννενα για καλύτερα, τι νομίζεις πως πήραν μαζί τους; Τίποτα Νίκο. Όλοι τους φτωχοί ήταν. Μόνο τη μαεστρία τους στο χτίσιμο είχαν να πάρουν. Στα χωριά μας, στα Τζουμέρκα, έχουμε χτίστες και καλούς μαστόρους. Ε, όποιος στα Γιάννενα θέλει μάστορα και χτίστη, εδώ στην Καλούτσιανη, στα δικά μας τα καφενεία έρχεται για να βρει».

Κι αλήθεια έλεγε ο πατέρας του Νίκου, δεν πρόλαβε να τελειώσει την κουβέντα του και μπήκε μέσα στο καφενείο ένας και ρώτησε: — «Θέλω δυο εργάτες για ένα μερεμέτι στο σπίτι. Ποιος έρχεται;» Σηκώθηκαν δύο από το απέναντι τραπέζι.

— «Εμείς», είπαν.

— «Τι δουλειά θέλεις;», τον ρώτησαν.

— «Πάμε», είπε εκείνος «και θα σας δείξω».

Κι έφυγαν.

Ο Νίκος με τον πατέρα του έκατσαν καμιά ώρα στον καφενέ και σαν ξεκουράστηκαν λίγο, άιντε, του είπε ο πατέρας του, «πάμε τώρα να κοιτάξουμε για τη βαρέλα».

Κάτω από την Καλούτσιανη τότε δεν υπήρχε άλλος δρόμος. Ο τόπος είχε μονάχα μπουστάνια. Έτσι, εκείνοι πήραν τον δρόμο ίσια για την Αγιά Μαρίνα και συνέχισαν να περπατούν όλο ευθεία.

Πέρασαν πάνω από τα ταμπάκικα και τους πήρε η μπόχα. Ο Νίκος έπιασε τη μύτη του.

— «Που να πέρναγες», του είπε ο πατέρας του, «όταν οι ταμπάκοι δούλευαν χωρίς σταματημό. Πάει όμως, ξέπεσαν και τούτοι τώρα. Τους έφαγε η φτώχεια και η αναδουλειά».

Περπάτησαν κάμποσο μέχρι που έφτασαν στη Σκάλα. Όμορφη ήταν η πόλη σε τούτη τη μεριά. Είχε απλωσιά. Το νερό της λίμνης έφτανε δίπλα τους και τα καΐκια και οι βενζίνες πήγαιναν και ερχόταν από τη

Ντραμπάτοβα, φορτωμένα με ξύλα από το Γρεβενίτι και ζαρζαβάρια και καλαμπόκι από τα καμποχώρια που ήταν απέναντι.

Εκεί στη Σκάλα υπήρχαν τρία πανδοχεία. Δεν είχαν δηλαδή χώρο για τα ζώα όπως τα χάνια· δεν χρειαζόταν. Είχαν μονάχα δωμάτια για ύπνο, γιατί σε εκείνη τη μεριά της πόλης δεν έρχονταν οι πραμάτειες με τα ζώα, αλλά από τη λίμνη με τις βάρκες.

Και τα τρία όμως χάνια είχαν από κάτω και από ένα καφενείο.

— «Ούτε σε τούτα τα καφενεία μπορούμε να κάτσουμε πατέρα;» ρώτησε ο Νίκος.

— «Ούτε σε αυτά», του είπε ο πατέρας. «Τι δουλειά έχουμε εμείς με τους Κραψίτες και τους καμπίσιους; Προχώρα». Έφτασαν επιτέλους στο βαρελάδικο που ήταν εκεί από πίσω. Κανόνισαν να πάρουν τη βαρέλα και έφυγαν.

— «Άντε», είπε ο πατέρας του Νίκου, «πάμε πίσω γιατί ξεποδαριάστηκα».

— «Μωρέ πατέρα, τώρα που είμαστε εδώ»,
είπε ο Νίκος, «δεν πάμε λίγο παραπέρα να
δω και εγώ την πόλη καλύτερα;»

— «Δίκιο έχει το παιδί», σκέφτηκε εκείνος.
«Αιντε μωρέ, πάμε, με έφαγες», του είπε ο
πατέρας του.

Τράβηξαν τον δρόμο ίσα πάνω και έφτασαν

στο Κουρμανιό. Τούτη
ήταν η μεγάλη αγορά της
πόλης. Κόσμος, Γιαννιώτες,
χωριάτες και καστρινοί,
πήγαιναν κι ερχόταν. Ο
Νίκος τους έκανε χάζι.

Πέρασαν από ένα σωρό
μαγαζιά, αλλά κι από ένα σωρό καφενεία.
Και κάθε φορά ο Νίκος κοιτούσε τον πατέρα
του σαν να τον ρωτούσε:

— «Σε τούτο ποιοι έρχονται;»

— «Εδώ έρχονται οι φορτοεκφορτωτές,
αυτοί που ξεφορτώνουν τιςπραμάτειες που
έρχονται στη Σκάλα».

— «Σε τούτο;»

— «Εδώ έρχονται οι λαχαναγορίτες» .

Στην Κουντουριώτη, το μάτι του Νίκου πήρε ένα άλλο καφενείο και αυτό κάπως του γυάλισε.

— «Αυτό ποιο καφενείο είναι ορέ πατέρα;» ρώτησε. «Κάπως αλλιώτικο μου φαίνεται».

— «Αυτό είναι του Φίλιου», του είπε ο πατέρας του. «Δεν είναι παιδί μου αλλιώτικο το μαγαζί, ο καφετζής είναι αλλιώτικος, γιατί να ξέρεις, τον καφενέ τον κάνει ο καφετζής».

Δηλαδή; Δεν το κατάλαβα αυτό, είπε ο Νίκος.

— «Ε, να, τούτος είναι ευγενικός και χαμογελαστός πάντα. Κι άμα ανοίγει το στόμα του για να μιλήσει, μονάχα μέλι στάζει από τα χείλη του. Άσε που είναι παστρικός και νοικοκύρης».

— «Και ούτε σε αυτό μπορούμε να μπούμε;» είπε ο Νίκος.

— «Ούτε, του είπε ο πατέρας του. Εδώ έρχονται οι Καστρινοί».

— «Μα τι παράξενο είναι τούτο το πράγμα», σκέφτηκε ο Νίκος. «Στο καφενείο στο χωριό μπαίνουν και κάθονται όλοι».

Συνέχισαν να βολτάρουν, πέρασαν από την αγορά, πέρασαν κι από τα Μπεζεστένια κι ύστερα πήραν την Ανεξαρτησίας όλο ευθεία. Αφού πέρασαν και την εκκλησία του Αγίου Νικολάου Αγοράς, σε δυο-τρία στενά παρακάτω να σου κι άλλο καφενείο.

— «Αυτό είναι του Παπαδιαμάντη», είπε ο πατέρας. «Τούτος είναι εδώ από το 1922. Επιτελεί έργο θεάρεστο», του είπε. «Πηγαινοφέρνει καφέδες στους αρρώστους και στους γιατρούς στο νοσοκομείο Χατζηκώστα, που είναι εδώ από κάτω. Άσε που εδώ στέκονται και ξεκουράζονται οι αχθοφόροι».

Εκείνη τη στιγμή να σου και βγαίνει ο
Παπαδιαμάντης με τον δίσκο γεμάτο. Δυο
τσίπουρα με μεζέ,
δυο καφέδες και δυο
λουκούμια.

Τα πήγαινε στο
επιπλάδικο που ήταν
στη γωνία. Ήταν τα κεράσματα για τα
καλορίζικα. Ένα ζευγάρι παντρευόταν κι
είχε έρθει όλο το σόι μαζί για να κλείσουν τα
έπιπλα. Μαζί με τον Παπαδιαμάντη, να σου,
από πίσω έβγαине κι άλλος ένας. Τούτος
ήταν αχθοφόρος. Πήρε το καρότσι που είχε
για να κουβαλάει τις βαλίτσες και το είχε
αφήσει απ' έξω και έφυγε. Τα λεωφορεία
είχαν σχεδόν τελειώσει με τα δρομολόγια.
Συνέχισαν να περπατούν κι είχε αρχίσει πια
να σουρουπώνει. Η μελωδία ενός κλαρίνου
άρχισε να αχνοακούγεται κι όσο περπατούσαν
τόσο και δυνάμωνε.

— «Από που έρχεται τούτη η μουσική πατέρα;» ρώτησε ο Νίκος.

— «Θα δεις παιδί μου, προχώρα», του είπε ο πατέρας του.

Έφτασαν στο Γυαλί Καφενέ.

— «Από εδώ ακούγεται παιδί μου το κλαρίνο. Είναι το καφενείο που στέκονται οι κλαριντζήδες και περιμένουν να κλείσουν κανέναν γάμο ή κανένα γλέντι. Άμα έχει αναδουλειά και τους πιάνει το μεράκι, καμιά φορά βγάζουν τα όργανα και παίζουν για την ευχαρίστησή τους».

Τούτο το καφενείο, είπε ο πατέρας, είναι από τα παλιά εδώ, από τους Τούρκους ακόμα. Αυτοί το έφτιαξαν για να έρχονται και να απολαμβάνουν την ομορφιά του τόπου. Μη κοιτάς τώρα που έχει σπίτια ολόγυρα και δρόμους, τότες δεν είχε τίποτα. Μονάχα η λίμνη στέκονταν εδώ και ο γιαλός. Γι' αυτό το είπαν Γυαλί Καφενέ. Κάποτε είχε καεί, αλλά οι άνθρωποι το ξανάφτιαξαν. Και

να ξανακαεί ή να γκρεμιστεί, να ξέρεις παιδί μου, πάλι θα το ξαναφτιάξουν. Και θα στέκει εδώ για πάντα.

— «Γιατί ετούτη η μεριά της πόλης είναι για τα χωριά από απέναντι, για τη Ζίτσα, την Κόνιτσα και τα Ζαγόρια, ότι είναι για εμάς και το Τζαμί. Όταν έρχονται στην πόλη, αυτό είναι το μέρος που πρωτοσυναντούν. Εδώ είναι η αγορά τους και τα στέκια τους. Εδώ γίνεται κάθε χρόνο και το σταφυλοπάζαρο».

Άκουγε ο Νίκος όσα του έλεγε ο πατέρας του, αλλά πάλι δεν καταλάβαινε.

— «Μα δεν το χωράει το μυαλό μου μωρέ πατέρα. Τι δηλαδή, άμα ανοίξουμε την πόρτα και μπούμε μέσα σε ένα από αυτά τα καφενεία, θα μας την κλείσουν;

Θα μας βγάλουν έξω; Τι θα γίνει; Τόσο κακό είναι να μπορούμε να κάτσουμε σε ένα από αυτά;»

Επέμενε τόσο ο Νίκος να μπει σε ένα άλλο καφενείο, που κάποια στιγμή ο πατέρας του δεν άντεξε και του είπε:

— «Άιντε ρε ζουλάπι, μπες, μπες εδώ, να δω αν θα καταλάβεις τι σου λέω όλη μέρα σήμερα».

Μπήκαν στο καφενείο του Γκουγιάνου, το τελευταίο της διαδρομής τους. Αυτό είχε κάνα χρόνο που είχε ανοίξει. Σε τούτο τον καφενέ έβρισκαν το στέκι τους όσοι έρχονταν από την άλλη μεριά, από την Κόνιτσα, από τη Ζίτσα και από τα Ζαγόρια. Το καφενείο έμοιαζε με του μπάρμπα του, κόσμος από τα χωριά έμπαινε και έβγαινε, πήγαινε κι ερχόταν. Κάποιοι τρέχαν να πάρουν τα πράματα που είχαν αφήσει να προλάβουν το τελευταίο λεωφορείο για να γυρίσουν στο χωριό και κάποιοι άλλοι

καθόταν γύρω από τη σόμπα που ήταν στη μέση του καφενέ.

Μόλις μπήκαν μέσα, αμέσως όλοι γύρισαν απότομα τα κεφάλια τους και τους λοξοκοίταξαν. Τους κοίταξαν καλά-καλά, απ' την κορφή ως τα ποδάρια.

— «Καλησπέρα», είπε ο Νίκος.

Μονάχα ένας γέρος απάντησε και μουρμούρησε:

— «Σπέρα...» από ένα τραπέζι στο βάθος.

Κάθισαν σε ένα τραπέζι.

Ο καφετζής ήρθε και τους ρώτησε:

— «Τι να σας φέρω;»

— «Βάλε δυο τσίπρα»,
είπε ο πατέρας.

Ύστερα, ένας από εκείνους που κάθονταν δίπλα από τη σόμπα, πετάχτηκε και τους ρώτησε:

— «Από που είστε εσείς ορέ άνθρωποι; Δεν σας ξαναείδαμαν εδώ. Πούθε κρατάει η σκούφια σας;»

Αλλά είχε ένα ύφος λες και ήταν ανακριτής.

— «Απ' το Καλέτζι», του είπε ο Νίκος.

— «Και πώς βρεθήκατε εδώ;»

— «Ε, για κάτι δουλειές», είπε ο πατέρας.

Όλοι τους κοίταζαν με μισό μάτι.

Μιλούσαν μεταξύ τους, λέγανε για ανθρώπους που εκείνοι δεν τους ήξεραν, λέγανε για μέρη και χωριά που δεν τα είχαν ξανακούσει. Αστειευόταν μεταξύ τους και καταλάβαιναν ο ένας τον άλλον, ενώ εκείνοι ούτε να καταλάβουν μπορούσαν, ούτε να μιλήσουν. Γιατί απλά δεν ανήκαν εκεί. Δεν υπήρχε τίποτε κοινό που να τους ενώνει.

— «Άντε, κατάλαβες τώρα; Ξένοι μέσα στους ξένους είμαστε εδώ. Κουβέντα δεν μπορούμε να αλλάξουμε».

Ήπιαν το τσίπουρο στα γρήγορα.

— «Πάμε», του είπε ο πατέρας.

Βγήκαν από το καφενείο. Είχε πια νυχτώσει. Περπάτησαν αμίλητοι.

Γύρισαν στο καφενείο του μπάρμπα του, στην Καλούτσιανη. Μπήκαν μέσα και κάθισαν δίπλα από τη σόμπα. Ήταν σαν να είχαν γυρίσει στο χωριό. Όλα ήταν γνώριμα, ήσυχα, κοινά. Ήταν το μέρος που ένιωθαν πως ανήκουν.

Πήραν το τελευταίο τους τσίπουρο. Μια γλυκιά ικανοποίηση γέμισε τον Νίκο. Σήμερα είχε μνηθεί στον κόσμο των αντρών. Στον κόσμο των καφενείων.

Την άλλη μέρα, πρωί-πρωί, πήραν το δρόμο της επιστροφής για το χωριό.

Όμως οι καιροί ήταν άγριοι και δύσκολοι. Ο πόλεμος και ο εμφύλιος είχαν εδώ και λίγα χρόνια τελειώσει αλλά είχαν αφήσει πίσω τους τα ερείπια και την φτώχεια. Οι

άνθρωποι δεν κατάφερναν να μείνουν στα χωριά τους. Η φτώχεια τους κατάπινε. Έτσι, ήθελαν δεν ήθελαν, παρατούσαν τον τόπο τους κι ερχότανε στην πόλη, με την ελπίδα πως η ζωή τους θα γίνει καλύτερη.

Έτσι έκανε και ο Νίκος

Είχαν περάσει σχεδόν τέσσερα χρόνια κι ο Νίκος είχε πατήσει τώρα πια τα είκοσι.

Ε, το πήρε κι εκείνος απόφαση, θα έφευγε και θα ερχόταν στα Γιάννενα, γιατί στο χωριό δουλειά δεν είχε.

Το πρώτο μέρος που στάθηκε σαν ήρθε στα Γιάννενα ήταν το καφενείο του μπάρμπα του. Εκεί θα έβρισκε τους χωριανούς του, θα μάθαινε τα νέα τους και θα ρωτούσε αν υπήρχε πουθενά δουλειά.

— «Ρε πατριώτες», είπε σαν έκατσε στο τραπέζι, «ψάχνω για δουλειά. Έχετε τίποτε στο μυαλό σας; Ξέρετε τίποτε;»

Τότε εκείνοι του είπαν:

— «Ρε Νίκο, εκεί πίσω από την Αβέρωφ, απέναντι από τη Μητρόπολη, είναι το καφενείο του Δημούλα και παραδίπλα είναι το καφενείο του Ματσούκα. Εκεί μαζεύονται οι φορτοεκφορτωτές που ξεφορτώνουν στη λαχαναγορά. Δεν πας κατά κει να ρωτήσεις; Εκεί μπορεί να βρεις μεροκάματο. Όλο και κάποια χέρια θα χρειάζονται».

Κι έτσι ο Νίκος τράβηξε για το καφενείο του Δημούλα.

Μπήκε μέσα. Σε ένα τραπέζι, δίπλα από τον πάγκο του καφετζή, καθόταν ένας γεροδεμένος τύπος· είχε μπροστά του ένα σωρό χαρτιά, φορτωτικές και αποδείξεις και έκανε λογαριασμούς. Πάνω στον πάγκο ήταν το τηλέφωνο.

— «Μωρέ μπράβο», σκέφτηκε ο Νίκος, «εδώ έχουν και τηλέφωνο. Σπάνιο πράγμα για την εποχή».

Να, εκείνη την ώρα και το τηλέφωνο χτύπησε. Ο καφετζής το σήκωσε και έπειτα έδωσε το ακουστικό στον γεροδεμένο. Εκείνος άρχισε να κανονίζει τι ώρα θα ξεφόρτωναν αύριο το φορτηγό που θα ερχόταν από την Αθήνα.

— «Μωρέ», ξανασκέφτηκε ο Νίκος, «τούτο δεν είναι καφενείο· τούτο είναι γραφείο με τα όλα του».

Όταν έκλεισε το τηλέφωνο, ο Νίκος τον πλησίασε και δεν μάζησε τα λόγια του.

— «Ρε φίλε», του είπε, «ψάχνω για δουλειά. Έχει για μένα λες εδώ κανένα μεροκάματο;»

— «Έχει και παραέχει», του είπε εκείνος, «άμα βαστάνε τα χέρια σου και η μέση σου». Κι ύστερα του είπε σε ποιον μεγαλέμπορα να πάει.

— «Τράβα εκεί», του είπε, «και θα σε πάρει αμέσως. Πες του πως σε στέλνω εγώ».

Κι έτσι και έκανε. Βρήκε τον μεγαλέμπορα, τα είπαν, τα συμφώνησαν και ξεκίνησε τη δουλειά.

Από τα χαράματα ξεκίναγε, έπινε πρώτα με τους άλλους τον πρωινό καφέ στο καφενείο κι έπειτα έπιανε δουλειά. Φόρτωνε και ξεφόρτωνε τα κασόνια και τα τσουβάλια χωρίς σταματημό μέχρι να φτάσει απόγευμα.

Κι όταν τελείωνε τη δουλειά, μαζί με τους άλλους πήγαινε ξανά στο καφενείο, να πιει ένα ρακί, να πάρει πίσω τη δύναμή του.

Και όταν και οι άλλοι ήταν στα κέφια τους, στήνανε το παιχνίδι με τα ψέματα και συναγωνιζόταν ποιος θα πει το μεγαλύτερο, το πιο πετυχημένο, το πιο πιστευτό τριάρι. Πίνανε το τσιπουράκι τους αργά και με τον ίδιο αργό ρυθμό έχτιζαν το ένα ψέμα πάνω στο άλλο. Ψέματα αληθοφανή και διασκεδαστικά.

Απολάμβαναν να σκαρφίζονται λογοπαίγνια που τα εκτόξευαν ο ένας στον άλλον. Γελούσαν μεταξύ τους, γελούσαν και με όποιον τα έχαβε. Κι όποιος τα κατάφερνε καλύτερα, αποκτούσε στο καφενείο τον τίτλο του μεγαλύτερου τριατζί, και τα ψέματα του λεγόταν στο καφενείο για πολύ καιρό. Και γινόταν ένας κώδικας επικοινωνίας που μονάχα εκείνοι κατείχαν.

Έτσι, ο Νίκος απέκτησε και δεύτερο στέκι, το καφενείο της δουλειάς. Σε αυτό το

καφενείο χωρούσε, δεν ήταν ξένος, γιατί
τώρα λογιζόταν για δικός τους άνθρωπος.
Μονάχα όταν οι άλλοι το παράκαναν, πίνανε
χωρίς σταματημό, μεθούσαν και τρέκλιζαν
και τσακώνονταν, ο Νίκος ένιωθε

πως δεν τον χωρούσε το μέρος και έφευγε. Ήταν που είχε στο μυαλό του τα λόγια που του είχε πει ο πατέρας του την πρώτη φορά που έβαλε στο στόμα του το τσίπουρο.

Στο καφενείο του μπάρμπα του, στο Τζαμί, πήγαινε άμα τον έπιανε νοσταλγία για τον πατέρα του και για το χωριό. Γιατί εκεί όλες του οι μνήμες από το χωριό, από τα παιδικά του χρόνια κι από τη φαμίλια του ζωντάνευαν.

Και πέρασαν έτσι κάμποσα χρόνια. Κι ήρθε η ώρα του και παντρεύτηκε και έκανε δυο παιδιά, δυο αγόρια, και έφτιαξε τώρα τη δική του φαμίλια. Κι αγωνιζόταν κάθε μέρα για να βγάλει το ψωμί του, για να μην τους λείψει τίποτε.

Σ' αυτόν τον καθημερινό του αγώνα, το καφενείο, ο δικός του μικρόκοσμος, παρέμενε πάντα εκεί, να του χαρίζει μικρές χαρές, στιγμές ξεκούρασης και ξεγνοιασιάς.

— «Α, έλεγε, το σπίτι είναι το βασίλειο της κυράς μου, αλλά το καφενείο είναι το δικό μου βασίλειο».

Γιατί αυτό ήταν τα καφενεία στα αλήθεια, ήταν τα μικρά βασίλεια των αντρών.

Το μικρό του βασίλειο, ο Νίκος, το έχασε όταν στη χώρα ήρθε η χούντα. Σταμάτησε να πηγαίνει στον καφενέ. Δεν του έκανε πια κέφι.

— «Αφού δεν μπορώ να μιλήσω όπως θέλω εγώ, τι να τον κάνω τον καφενέ;» έλεγε. «Για μπελά; Τι; Να μετράω συνέχεια τις λέξεις που θα πω;»

Ήταν η εποχή που στα καφενεία σύχναζαν και οι χαφιέδες και έβρισκες τον μπελά σου ακόμη και με τα χωρατά. Έβαλε λοιπόν το κεφάλι κάτω και το ρίξε στη δουλειά, δουλειά-σπίτι, σπίτι-δουλειά. Αυτή ήταν η ζωή του, μέχρι που ξεκουμπίστηκαν οι καταραμένοι οι χουντικοί.

Κι όταν εκείνοι ξεκουμπίστηκαν, ε, τότε άνοιξε κι ο δρόμος ξανά για το βασίλειό του. Μα το βασίλειό του, αυτό που γνώριζε κάποτε καλά, δεν ήταν πια το ίδιο. Τα χρόνια που είχαν περάσει είχαν αλλάξει την πόλη, την είχαν μεγαλώσει. Καινούριοι άνθρωποι είχαν έρθει, καινούριοι δρόμοι, καινούρια σπίτια και νέες γειτονιές είχαν χτιστεί. Νέες δουλειές είχαν βρεθεί και νέες συνήθειες είχαν φτιαχτεί.

Το πανεπιστήμιο είχε σχεδόν δέκα χρόνια που είχε ιδρυθεί, μα τώρα βρήκε τον χώρο για να ανθίσει και έτσι οι φρέσκες ιδέες του άρχισαν να σουλατσάρουν στους δρόμους της πόλης μαζί με τους φοιτητές.

Άλλαξε λοιπόν η πόλη, άλλαξε η ζωή, άλλαξαν και τα καφενεία.

Κι άρχισαν οι άνθρωποι να ανακατεύονται και στις δουλειές τους και στις γειτονιές τους. Κι αφού ανακατεύτηκαν στη ζωή, ανακατεύτηκαν και στον καφενέ κι άρχισαν

να ψάχνουν από την αρχή να βρουν αυτό το κοινό που τους ενώνει. Άρχισαν να ψάχνουν να βρουν τη νέα τους ταυτότητα και να φτιάχνουν ξανά τα μικρά τους βασίλεια. Οι χωριάτες δεν αισθάνονταν πια ντροπή. Δεν αισθάνονταν λιγότεροι. Είχαν όλα αυτά τα χρόνια δουλέψει σκληρά, είχαν βγάλει λεφτά, είχαν κάνει προκοπή. Μπορούσαν να μπουν στο καφενείο με το κεφάλι ψηλά. Ήταν πια καταξιωμένοι και αποδεκτοί.

Έτσι, χωριάτες, ντατσκαναραίοι δηλαδή και αστοί, καμπίσιοι και βουνίσιοι, δικηγόροι, γιατροί, οικοδόμοι και υδραυλικοί, μπορούσαν πια να κάθονται μαζί στο ίδιο τραπέζι και να πίνουν ρακί.

Μπορούσαν πια μαζί να γελούν, να φωνάζουν, να τραγουδούν, να κλαίνε, να χορεύουν και να μιλούν.

— «Καλύτερα έτσι», έλεγε ο Νίκος, «επιτέλους έληξε ο αποκλεισμός. Τώρα μπορούμε να σταθούμε όλοι ίσοι στη ζωή.

Τώρα έχουμε να ακούμε πολλά και να μαθαίνουμε περισσότερα!»

Ο Νίκος είχε περάσει μια δύσκολη ζωή αλλά ευτυχισμένη, γεμάτη από κόσμο, παρέες και αγάπη.

Στα γεράματα του όμως του έμελλε να μείνει μονάχος. Όταν ήρθε η ώρα του να πάρει σύνταξη και να ευχαριστηθεί τη φροντίδα της γυναίκας του και τη γλυκιά της κουβέντα, εκείνη έφυγε ξαφνικά από τη ζωή και τον άφησε μαγκούφη. Έφυγε και τον άφησε στη σιωπή.

Τα παιδιά του είχαν μεγαλώσει πια, είχαν ξενιτευτεί και είχαν φτιάξει τις ζωές τους μακριά.

Έτσι, τώρα πια, παρέα, κουβέντα, φασαρία και παρηγοριά βρίσκει στο καφενείο, που είναι για εκείνον ακόμη εκεί. Τι θα έκανε χωρίς τον καφενέ; Μαγκούφης θα ήταν, θα τον έτρωγε η μοναξιά.

Το τσίπουρο δεν το βάζει στο στόμα του πια· του το έκοψε ο γιατρός.

Όμως κάθε πρωί πάει στο καφενείο και κάθεται στη γωνιά του, στο τραπέζι του. Ο καφετζής, μόλις τον βλέπει στην πόρτα, βάζει το μπρίκι με τον καφέ στη φωτιά.

Σκέτο, έτσι τον πίνει τον καφέ του· όπως ήταν και η ζωή του, δύσκολη και χωρίς πολλά-πολλά.

Αυτό όμως το καφεδάκι είναι το εισιτήριό του για να μπορεί να σταθεί τώρα στα γεράματα, στον καφενέ. Γιατί εκεί μπορεί ακόμη να μιλήσει, μπορεί να ακούσει και να ακουστεί.

Τώρα το καφενείο το ευχαριστείται περισσότερο από ό,τι στα νιάτα του. Γιατί δεν τρέχει πια, δεν βιάζεται, δεν αγωνιά για τίποτε, παρά μονάχα για τον θάνατο που τον κοντοζυγώνει.

Τώρα είναι ο παρατηρητής. Είναι ο γέροντας, ο σοφός, και οι νεότεροι ζητούν συχνά τη γνώμη του και τη συμβουλή του.

Γιατί τα γεράματα μπορεί να έχουν κάνει τα μάτια του να βλέπουν θολά, αλλά τα χρόνια που κουβαλάει έχουν κάνει τη ματιά του καθαρή.

Τα καφεενεία, ναι, δεν είναι πια όπως παλιά· άνθρωποι και συνήθειες ανακατεύτηκαν και μπερδεύτηκαν, όμως ακόμη παραμένουν οι χώροι όπου οι άνθρωποι βρίσκουν εκεί αυτό που η ψυχή τους ποθεί. Η καρδιά των θαμώνων τους ευφραίνεται, μα όχι από το ρακί, αλλά από τη χαρά της επικοινωνίας, από τις μικρές και μεγάλες ιδέες που γεννιούνται μέσα σε αυτή τη συναναστροφή.

Τώρα πια ακόμη και οι γυναίκες κάθονται στον καφενέ.

— «Έτσι είναι η πρόοδος», λέει και γελάει.

Όμως στ' αλήθεια δεν του καλοαρέσει που έρχονται και οι γυναίκες στο καφεενείο.

— «Χάσαμε το βασίλειό μας», λέει και ξαναγελά.

Ένα πρωί, όπως κάθε πρωί, πήγε στο καφενέ της γειτονιάς του. Πήρε την εφημερίδα και κάθισε να διαβάσει. Σε μια

στιγμή, εκεί που διάβαζε, ο καφετζής του είπε:

— «Άι, Νίκο, πάω έναν καφέ απέναντι και έρχομαι».

Όταν εκείνος γύρισε, είδε την εφημερίδα πεσμένη στο πάτωμα.

— «Ε, Νίκο, έπεσε η εφημερίδα».

Ο Νίκος δεν αποκρινόταν. Ο καφετζής τον πλησίασε και τον κοίταξε. Ο Νίκος είχε κλείσει τα μάτια του. Είχε αφήσει, στο καφενείο, στο βασίλειό του, την τελευταία του πνοή.

Κι έτσι απλά τελείωσε η ζωή του Νίκου.

Μα το καφενείο στέκει ακόμη εκεί. Και πάντα θα υπάρχει και θα ζει, γιατί όπως λέει κι ένας καφετζής, χωρίς αυτό οι

άνθρωποι θα αρρωστήσουν.

Το καφενείο είναι το γιατρικό για πάσα νόσο και πάσα ασθένεια.

Σήμερα, η γειτονιά της Καλούτσιανης, στο Τζαμί, εξακολουθεί να αποτελεί ένα κεντρικό σημείο της πόλης, με αρκετά καφενεία που λειτουργούν ως στέκια για νέους ανθρώπους, φοιτητές αλλά και ηλικιωμένους. Τα παλιά καφενεία που υπήρχαν στο παρελθόν έχουν πλέον χαθεί, αλλά η ζωντάνια της περιοχής διατηρείται μέσα από τα υπάρχοντα στέκια.

Το μικρό καφενείο του Ματσούκα συνεχίζει να λειτουργεί, αν και έχει μεταφερθεί λίγο παρακάτω. Αποτελεί στέκι για όσους το γνωρίζουν. Οι φορτοεκφορτωτές δεν συχνάζουν εκεί πια, καθώς η λαχαναγορά έχει μεταφερθεί σε άλλη περιοχή.

Στην περιοχή της Σκάλας, τα τρία πανδοχεία διατηρούνται ως κτήρια, ενώ τα καφενεία τους λειτουργούν πλέον ως καφέ-μπαρ. Η

περιοχή αποτελεί ένα από τα πιο κεντρικά σημεία διασκέδασης της πόλης.

Το καφενείο του Γυαλί Καφενέ παραμένει ανοιχτό και συνεχίζει την παράδοση της μουσικής, ενώ το καφενείο του Παπαδιαμάντη έχει μετατραπεί σε μεζεδοπωλείο και λειτουργεί ως στέκι νέων και φοιτητών. Τα δισέγγονα του ιδρυτή διατηρούν ζωντανή την οικογενειακή παράδοση.

Το καφενείο του Γκουγιάννου, αν και έχει μεταφερθεί λίγα μέτρα πιο κοντά στην πλατεία του Γυαλί Καφενέ, παραμένει ένα παραδοσιακό καφενείο όπου γίνονται αξέχαστα γλέντια και συναντήσεις.

Τέλος, το καφενείο του Παύλου, αν και δεν αναφέρεται στην ιστορία, αποτελεί έναν χώρο όπου αντανakλώνται οι αλλαγές της πόλης. Λειτουργεί ως σύγχρονο καφενείο και στέκι, στο οποίο συνυπάρχουν άνθρωποι όλων των ηλικιών και

κοινωνικών στρωμάτων — από εργάτες και μαστόρους μέχρι εκπαιδευτικούς και πανεπιστημιακούς.

Κοινός παρονομαστής όλων είναι οι στιγμές επικοινωνίας, διασκέδασης και η αίσθηση του ανήκειν που μοιράζονται μεταξύ τους.

Το καφεενίο σαν ιστορία: συμποσιασμός και ταυτότητα, ανάμεσα στο δημόσιο και στο ιδιωτικό

Η ιστορία του Νίκου ανοίγει με μια φράση-χάρτη: καφεενία «αριστερά», «δεξιά», για εργάτες, για Ολυμπιακούς και Παναθηναϊκούς, για φοιτητές, για μερακλήδες, χαρτοπαίχτες, μπαταχτσήδες, μαχαιροβγάλτες, καλλιτέχνες, μουσικούς. Από την πρώτη πρόταση, το καφεενίο εμφανίζεται όχι ως ουδέτερος χώρος κατανάλωσης, αλλά ως μηχανή ταξινόμησης της κοινωνίας. Κάθε καφεενίο είναι μια μικρή επικράτεια: ανήκεις ή δεν ανήκεις.

Η αφήγηση τοποθετείται ρητά στο 1956 και ακολουθεί τον Νίκο από το χωριό μέχρι τα Γιάννενα, από τον Εμφύλιο και τη μετανάστευση, μέχρι τη Χούντα, τη Μεταπολίτευση και την ύστερη μεταπολεμική πόλη. Έτσι, το ίδιο πρόσωπο γίνεται νήμα που διασχίζει δεκαετίες, ενώ το καφεενίο λειτουργεί σαν σταθερό σκηνικό μέσα σε μια κοινωνία που αλλάζει. Το κείμενο, αν το δούμε ανθρωπολογικά, είναι μια συμπυκνωμένη εθνογραφία των καφεενίων στον ελληνικό 20ό αιώνα με φόντο την Ήπειρο, αλλά με θέματα που ξεπερνούν τη συγκεκριμένη πόλη.

Καφεενίο και ανδρική κοινωνικοποίηση: μια μύηση σε «βασίλειο»

Στο χωριό, ο μικρός Νίκος δεν ανήκει ακόμα στο καφεενίο. Μπαίνει μόνο ως αγγελιοφόρος της μάνας· τα

καλοκαίρια παίζει μπάλα στην αλάνα και κρυφοκοιτάζει προς τα μέσα. Ο κόσμος εκεί είναι σαφώς ορισμένος: καφέδες, τσιγάρα, τάβλι, χαρτιά, τσίπουρο, φωνές, τσακωμοί, χωρατά. Είναι ο κόσμος των αντρών και για τον Νίκο, είναι ταυτόχρονα μαγικός και απαγορευμένος. Οι γυναίκες δεν χωρούν – ούτε οι σύζυγοι, ούτε τα κορίτσια, ούτε τα παιδιά. Η μοναδική «νομιμοποιημένη» γυναικεία παρουσία είναι η **γυναίκα του καφετζή**, πίσω από τον πάγκο, με σκυμμένο κεφάλι: μαγειρεύει, πλένει, καθαρίζει, βλέπει και ακούει, αλλά δεν μιλά. Το καφενείο είναι έτσι ένας χώρος όπου η ανδρική παρουσία είναι δημόσια, θορυβώδης και επιτελεστική, ενώ η γυναικεία εργασία είναι αόρατη, σιωπηλή και υποτιμημένη.

Η μύηση του Νίκου σε αυτόν τον κόσμο συμβαίνει στην πόλη, στο καφενείο του μπάρμπα του, στην Καλούτσιανη. Το πρώτο τσίπουρο, το τσούγκρισμα των ποτηριών, η φράση «από σήμερα είσαι άντρας» είναι κάτι παραπάνω από αστείο. Είναι μια **τελετουργία μετάβασης**: από την παιδική περιφέρεια στον πυρήνα της ανδρικής κοινότητας. Ο πατέρας του σφραγίζει αυτή τη μύηση με μια φράση-κανόνα: «Οι αληθινοί άντρες πίνουν αλλά δεν μεθούν. Να το πίνεις εσύ, να μη σε πίνει». Έτσι, η ίδια η σχέση με το αλκοόλ ορίζεται ως δοκιμασία ανδρικότητας και αυτοελέγχου.

Αργότερα, όταν ο Νίκος αποκτά «δεύτερο στέκι» στο καφενείο της λαχαναγοράς, αποκτά και δεύτερη ταυτότητα: δεν είναι πια μόνο ο «χωριανός», είναι και ο «εργάτης», ο άνθρωπος της φορτοεκφόρτωσης, της σκληρής δουλειάς, των κασονιών και των τσουβαλιών. Το καφενείο γίνεται **κοινωνική σκηνή** μέσα από την οποία

ξεδιπλώνονται, μπροστά στους άλλους, οι διαφορετικές του πλευρές: ο μερακλής, ο δουλευταράς, ο «δικός μας».

Φύλο, εξουσία και ευαλωτότητα

Το καφενείο είναι ένας βαθιά έμφυλος χώρος, αλλά όχι μονότονος. Δίπλα στους μερακλήδες και τους «πολλά βαρύ», ο Νίκος παρατηρεί τον κυρ-Κώστα που παριστάνει τον αυστηρό άντρα στο καφενείο, ενώ όλο το χωριό ξέρει ότι στο σπίτι τον «έχει η Μαριγώ σήκω-κάτσε». Η αντρική εξουσία εδώ γίνεται, εν μέρει, θέατρο: στο καφενείο στήνεται μια παράσταση αρρενωπότητας που όλοι γνωρίζουν ότι δεν συνεχίζεται αυτούσια στην ιδιωτική ζωή. Το γέλιο των άλλων όταν φεύγει ο κυρ-Κώστας είναι ένας λεπτός τρόπος να ραγίσει το προσωπείο, χωρίς να ανατραπεί εντελώς.

Απέναντι στην κωμική φιγούρα του «υποταγμένου άντρα» στέκεται η τραγική φιγούρα του κυρ-Θανάση. Πίνει μέχρι να τρεκλίσει, αλλά κανείς δεν τον λέει μέθυσο, κανείς δεν τον κοροϊδεύει ανοικτά. Όλοι σιωπηλά αναγνωρίζουν το πένθος του πατέρα που έχασε παιδί. Εδώ το καφενείο λειτουργεί σαν **ανεπίσημος μηχανισμός φροντίδας**, βάζουν όρια («άντε Θανάση, σήκω»), κάνουν χώρο για τον πόνο, προστατεύουν τον άνθρωπο από τη βαριά ταμπέλα του «αλκοολικού».

Την ίδια στιγμή, η γυναίκα του Θανάση είναι πάλι έξω από την πόρτα. Δεν μπαίνει μέσα, περιμένει στο τζάμι — και η ντροπή είναι διπλή: «ντροπή» να σε μαζεύει η γυναίκα σου από το καφενείο, ντροπή και για εκείνη να «πατήσει» στον ανδρικό χώρο. Στο τέλος, όμως, είναι εκείνη που σηκώνει στην πλάτη της και τον μεθυσμένο άντρα και το πένθος.

Η αφήγηση αναδεικνύει έτσι το καφενείο ως τόπο ανδρικής αλληλεγγύης, αλλά και τόπο ενίσχυσης έμφυλων ιεραρχιών: οι άντρες παρηγορούν, προστατεύουν, κρίνουν, γελούν και επιβάλλουν κανόνες μεταξύ τους, ενώ οι γυναίκες εμφανίζονται είτε ως «απουσία» είτε ως υπηρέτριες του θεσμού (η καφετζού) είτε ως σιωπηλό φόντο της ντροπής και της φροντίδας.

Η μεταγενέστερη παρατήρηση του γέροντα Νίκου –«τώρα πια ακόμη και οι γυναίκες κάθονται στον καφενέ»– φωτίζει την ιστορική μεταβολή: ο χώρος που κάποτε ήταν αδιαπραγμάτευτα αντρικό «βασίλειο» ανοίγει, έστω διστακτικά. Ο Νίκος γελάει λέγοντας «χάσαμε το βασίλειό μας», αλλά πίσω από το χιούμορ αναγνωρίζεται μια πραγματική μετατόπιση: οι παλιοί κώδικες δεν λειτουργούν πια όπως πριν.

Καφενείο ως χάρτης πόλης, τάξης και καταγωγής

Η κάθοδος από το Καλέτζι στα Γιάννενα είναι και μια κάθοδος από έναν κόσμο όπου «στο καφενείο μπαίνουν όλοι» σε έναν κόσμο όπου **κάθε καφενείο αντιστοιχεί σε μια συγκεκριμένη ταυτότητα.**

Η Καλούτσιανη, το Τζαμί, η Σκάλα, το Κουρμανιό, η Κουντουριώτη, η Ανεξαρτησίας, ο Γυαλί Καφενές: όλα είναι σταθμοί ενός άτυπου «σχεδίου πόλης», όπου το τι άνθρωποι συχνάζουν σε κάθε καφενείο ορίζει ποιος χωρά και ποιος όχι. Καφενεία των Γιαννιωτών, των Τζουμερκιωτών, των Μιχαλιτσιωτών, των Καστρινών, των Κρασιτών, των καμπίσιων, καφενείο των κλαριτζήδων, καφενείο των φορτοεκφορτωτών, των λαχαναγοριτών, των αχθοφόρων.

Όταν ο Νίκος και ο πατέρας του μπαίνουν στο καφενείο του Γκουγιάννου, στο «ξένο» στέκι για Ζαγορίσια χωριά, βιώνουν σωματικά τι σημαίνει **μη-ανήκειν**: τα βλέμματα που τους «ζυγίζουν», οι ερωτήσεις «από που είστε;», οι εσωτερικές αναφορές που δεν καταλαβαίνουν, η αδυναμία να σταθούν στην κουβέντα. Ο πατέρας συνοψίζει το βίωμα: «ξένοι μέσα στους ξένους είμαστε εδώ».

Έτσι, η πόλη δεν είναι ένας ενιαίος δημόσιος χώρος. Είναι ένα σύνολο **μικρών, ημι-δημόσιων νησίδων** όπου το δικαίωμα στην άνεση, στην κουβέντα, στην αστείότητα και στη σιωπή περνά μέσα από την καταγωγή, το επάγγελμα, την ταξική θέση. Το καφενείο γίνεται, για τον Νίκο, ο κυριότερος τρόπος να μάθει τι σημαίνει «μας λένε Ντατσκαναρέους», τι σημαίνει να σε κοιτάν «αφ' υψηλού», τι σημαίνει να ψάχνεις ένα μέρος όπου «νιώθεις πως ανήκεις».

Το καφενείο του μπάρμπα του, δίπλα στο Τζαμί, είναι γι' αυτόν **πρεσβεία του χωριού στην πόλη**. Εκεί είναι μαζεμένοι οι παλιοί χωριανοί που έφυγαν, εκεί τρέχουν τα νέα, εκεί κλείνονται δουλειές, εκεί δένονται ξανά οι σκόρπιες ζωές. Για τον Νίκο, ο χώρος αυτός είναι ταυτόχρονα καφενείο, γραφείο εύρεσης εργασίας, γραφείο πληροφοριών, οικογενειακό σαλόνι και σημείο συνάντησης με το παρελθόν.

Καφενείο, εργασία και πολιτική

Το καφενείο δεν είναι μόνο τρόπος ξεκούρασης μετά τη δουλειά. Είναι και **τρόπος παραγωγής δουλειάς**. Στην

Καλούτσιανη, ο πελάτης που μπαίνει και λέει «θέλω δυο εργάτες για ένα μερεμέτι» είναι χαρακτηριστικός: οι μάστορες δεν περιμένουν σε γραφεία ή υπηρεσίες, περιμένουν στο καφενείο. Στο καφενείο του Δημούλα, πίσω από τον πάγκο με το τηλέφωνο και τις φορτωτικές, βλέπουμε το καφενείο να λειτουργεί ως άτυπο logistics office της λαχαναγοράς.

Για τον Νίκο, η μετάβαση από το χωριό στην πόλη μέσα σε ένα τοπίο προσφυγιάς, εμφυλίου και φτώχειας περνά μέσα από τα καφενεία: εκεί βρίσκει πληροφορίες, πιάνει την πρώτη του δουλειά, εκεί στήνει τα καθημερινά ραντεβού της φορτοεκφόρτωσης και τελικά εκεί μαθαίνει να συστήνεται ως εργάτης και όχι απλώς ως χωριανός.

Το καφενείο είναι, όμως, και πολιτικός χώρος – κι αυτό γίνεται έντονα ορατό την εποχή της δικτατορίας. Όταν έρχεται η Χούντα, ο Νίκος **απομακρύνεται** από τον καφενέ: «Αφού δεν μπορώ να μιλήσω όπως θέλω, τι να τον κάνω τον καφενέ;». Τα καφενεία γεμίζουν χαφιέδες, οι κουβέντες μετριούνται, τα χωρατά μπορεί να γίνουν κατηγορητήριο. Ένας χώρος που μέχρι τότε λειτουργούσε ως βαλβίδα έκφρασης και κριτικής, γίνεται ύποπτος, επιτηρούμενος.

Εδώ βλέπουμε καθαρά ότι το καφενείο είναι πάντα δεμένο με το **πολιτικό καθεστώς**: μπορεί να είναι χώρος ζύμωσης, ελεύθερης κουβέντας, αλλά και χώρος επιτήρησης, φόβου, αυτολογοκρισίας. Με τη Μεταπολίτευση, ο δρόμος «ανοίγει» ξανά – αλλά ο κόσμος που βρίσκει ο Νίκος πίσω στο καφενείο δεν είναι ο ίδιος.

Αλλαγή εποχής: από τα χωριάτικα στέκια στα φοιτητικά καφέ

Στην ώριμη ζωή του Νίκου, η πόλη έχει αλλάξει. Μ' έναν τρόπο, η ιστορία του γίνεται ο οδηγός μιας **αστικής ανθρωπολογίας των Ιωαννίνων**:

Η Καλούτσιανη παραμένει κεντρικό σημείο, με καφενεία που πλέον γεμίζουν νέους, φοιτητές αλλά και ηλικιωμένους. Τα παλιά καφενεία μπορεί να έχουν κλείσει, όμως η ζωντάνια της περιοχής συνεχίζει μέσα από νέα στέκια. Το μικρό καφενείο του Ματσούκα συνεχίζει, μετακινημένο λίγο παρακάτω: όχι πια ως κέντρο φορτοεκφορτωτών (η λαχαναγορά έχει φύγει), αλλά ως στέκι για τους «μυημένους» που ξέρουν την ιστορία του.

Τα τρία πανδοχεία της Σκάλας υπάρχουν ακόμα ως κτήρια, αλλά τα καφενεία τους έχουν γίνει καφέ-μπαρ και η περιοχή είναι πλέον κόμβος νυχτερινής διασκέδασης. Ο Γυαλί Καφενές παραμένει ανοιχτός, συνεχίζοντας την παράδοση της μουσικής – ένα ζωντανό παράδειγμα της αντοχής κάποιων μορφών σε πείσμα των αστικών μετασχηματισμών. Το καφενείο του Παπαδιαμάντη έχει γίνει μεζεδοπωλείο-στέκι νεολαίας και φοιτητών, με τα δισέγγονα του ιδρυτή να κρατούν ζωντανή την οικογενειακή γραμμή.

Ο καφενές του Γκουγιάννου έχει μετακινηθεί λίγα μέτρα, πιο κοντά στον Γυαλί Καφενέ, αλλά διατηρεί την ταυτότητά του ως παραδοσιακό καφενείο, με γλέντια και συναντήσεις. Το καφενείο του Παύλου, που δεν υπήρχε στην παιδική ιστορία του Νίκου, λειτουργεί σήμερα ως

υβριδικός χώρος: μπαρ–καφενείο–στέκι όπου συνυπάρχουν εργάτες, μάστορες, εκπαιδευτικοί, πανεπιστημιακοί, νέοι και ηλικιωμένοι.

Σ’ αυτή τη σύγχρονη εικόνα, βλέπουμε πώς το αρχικό σχήμα «καφενείο για τους δικούς μας» χαλαρώνει. Οι διαχωριστικές γραμμές χωριού–πόλης, τάξης, επαγγέλματος, ηλικίας δεν εξαφανίζονται, αλλά γίνονται πιο πορώδεις. Ο Νίκος το περιγράφει με τη φράση: «Τώρα μπορούμε να σταθούμε όλοι ίσοι στη ζωή... έχουμε να ακούμε πολλά και να μαθαίνουμε περισσότερα».

Ταυτόχρονα, τα ίδια κτίρια αλλάζουν χρήσεις: από καφενεία σε μπαρ, από καφενεία σε μεζεδοπωλεία, από στέκια εργατών σε στέκια φοιτητών. Αυτή η διαδοχή δείχνει ότι ο θεσμός του καφενείου δεν είναι ποτέ στατικός: είναι ένας ζωντανός οργανισμός που προσαρμόζεται στις ανάγκες και στις επιθυμίες κάθε εποχής, κουβαλώντας όμως μαζί του στρώματα μνήμης.

Γηρατειά, μνήμη και το καφενείο ως «γιατρικό»

Στα γεράματα, όταν ο Νίκος χάνει τη γυναίκα του και μένει μόνος, όταν τα παιδιά έχουν ξενιτευτεί, το καφενείο γίνεται σχεδόν υπαρξιακό στήριγμα. Δεν πίνει πια τσίπουρο – ο γιατρός το απαγόρευσε – αλλά ο σκέτος καφές είναι αρκετός για να του δώσει πρόσβαση στον κόσμο. Μέσα από τον καφέ του επιτρέπει να βρίσκεται ανάμεσα σε ανθρώπους, να συμμετέχει στην κουβέντα, να ακούει και να ακούγεται, να λειτουργεί ως «σοφός γέρος» που μοιράζεται εμπειρία.

Η θέση του στο καφενείο μετατρέπεται από αυτήν του νεαρού που ανυπομονεί να πει το δικό του τριάρι, σε αυτήν του παρατηρητή, με μάτια θολά, αλλά ματιά καθαρή. Το καφενείο, που κάποτε ήταν χώρος μύησης στην ανδρική ζωή, γίνεται τώρα χώρος συνοδείας προς τον θάνατο. Δεν είναι τυχαίο που ο Νίκος πεθαίνει εκεί, στην καρέκλα του, με την εφημερίδα να γλιστρά στο πάτωμα.

Η ζωή του κλείνει μέσα στο καφενείο, αλλά το καφενείο δεν κλείνει με τη ζωή του. «Το καφενείο στέκει ακόμη εκεί», λέει η αφήγηση. Και μαζί με αυτό στέκεται και η φράση του καφετζή: «χωρίς αυτό οι άνθρωποι θα αρρωστήσουν – το καφενείο είναι το γιατρικό για πάσα νόσο και πάσα ασθένεια».

Η φράση μπορεί να ακουστεί υπερβολική, αλλά συνοψίζει με ουσιαστικό τρόπο τον ρόλο του καφενείου: είναι χώρος **κοινωνικής υγείας**, χώρος που συγκρατεί τις ζωές να μη διαλυθούν σε μοναξιά, χώρος όπου οι άνθρωποι χτίζουν και ξαναχτίζουν το αίσθημα ότι ανήκουν κάπου, ότι κάποιος τους βλέπει, τους ακούει, τους λογαριάζει.

Διαβάζοντας την ιστορία του Νίκου

Το καφενείο λοιπόν του Νίκου είναι πολύ περισσότερο από ένας χώρος μέσα στην πόλη. Κατ' αρχήν πρέπει να το σκεφτούμε σαν **θεσμός**: έχει κανόνες, ιεραρχίες, ρόλους, τελετουργίες μύησης και αποκλεισμού. Ταυτόχρονα είναι ένας βαθιά **έμφυλος** χώρος, που ορίζει και επιτελεί συγκεκριμένες μορφές ανδρισμού, αλλάζει όμως μέσα

στον χρόνο, ανοίγοντας προς τις γυναίκες και τις νέες ταυτότητες.

Μέσα στο καφενείο συμπυκνώνονται και επιτελούνται οι **κοινωνικές διαφορές** της πόλης: χωριό-πόλη, τάξη, επάγγελμα, καταγωγή, πολιτικές και ποδοσφαιρικές ταυτότητες.

Μπορεί να μεταμορφώνεται διαρκώς: από άτυπο γραφείο εργασίας σε χώρο πρόνοιας και αλληλεγγύης. Παράλληλα αποτελεί προνομιακό χώρο όπου γεννιέται αλλά και περιορίζεται η πολιτική δράση, άλλοτε ανοιχτός και άλλοτε επιτηρούμενος. Τέλος τα καφενεία είναι **μνημονικοί τόποι**: τα κτήρια, τα ονόματα (Ματσούκας, Παπαδιαμάντης, Γκουγιάννος, Γυαλί Καφενές, American Bar) δίνουν στις ατομικές ιστορίες έναν χώρο αναφοράς συνδέοντας τες με μια πόλη που αλλάζει διαρκώς.

Η ιστορία του Νίκου, διαβάζοντάς τη έτσι, μας βοηθά να δούμε τα καφενεία όχι ως φορείς μιας άνευρης νοσταλγίας, αλλά ως πυκνά κοινωνικά εργαστήρια όπου φτιάχνονται και ξαναφτιάχνονται οι σχέσεις, οι ταυτότητες και οι πόλεις μας.

Η δράση υλοποιείται με την παροχή αιγίδας
και οικονομικής επιχορήγησης
του Υπουργείου Πολιτισμού.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΔΙΝΕΠΟΚ)

Άυλη
Πολιτιστική
Κληρονομιά